

zohar@livnat.co.il

צפנים לשוניים ודרכי הצטרפותם ב'רחובות הנהר' לאורי צבי גרינברג

תמר וולף-מונזון
זוהר לבנת
Bar Ilan University

שירתו של אורי צבי גרינברג היא מהעמוקות והמרובדות שידע הקורפוס הפיוטי היהודי בדורות האחרונים. בדרכה הייחודית מדגימה שירה זו שיג ושיח אינטראקטיבי עם המאגר הקנוני של הספרות העברית לדורותיה, באמצעות ברירת חומרים מוטיביים, תמוניים ולשוניים ממרחבי תרבות ומתחומי ידע שונים, וצירופם יחד למאגר אחד. ב'רחובות הנהר', ספר-שיריו רחב-ההיקף של המשורר על חורבן קהילות ישראל בשואה, הנחשב לאחד מהישגיה הגדולים של השירה העברית המודרנית, מושתת הדיאלוג עם עולם המושגים היהודי על שימוש בצפנים לשוניים קבועים כגון: 'כֶּסֶף', 'ניגון', 'נופים', המופיעים בגיוונים מורפולוגיים שונים ובשכיחות גבוהה במיוחד. ההופעות המאוחרות של מילות הצופן, הן בספר 'רחובות הנהר' והן במחזורי שירים מאוחרים יותר, כגון שירי 'ספר העמודים' (כרכים ז' וחי') ו'ספר העגולי' (כרך ט) מוגדרות ומתפרשות אמנם על רקע משמעותן המקורית, אבל בו-זמנית הן עשויות לחשוף בהן צדדים חבויים, לטעון אותן במטען נוסף, לגלות בהן ממד אירוני, או אפילו להפוך את משמעותן.

כאמור, בין מילות-הצופן הבולטת ביותר היא ה'כֶּסֶף', בגיווניה המורפולוגיים השמניים והפועליים. במאמר שעתידי להתפרסם בגליון 'שופר' הקרוב, אנו מנסות להראות, כיצד בכל המודוסים הנפשיים שבהם נכתב 'רחובות הנהר' – קינה והתרסה, קטרוג ואהבה, קבלה וזעקה – משמש מושג 'הכוסף' צופן פואטי מרכזי שמשמעויותיו נתונות בדינאמיקה מתמדת. במסגרת ההרצאה הנוכחית בכוונתנו להציג את המשכו של המחקר ונעקוב אחר דרכי ההצטרפות וההיפרדות של מופעי 'הכוסף', בהתגוונותיו ובהקשריהם השונים, מאשכולות סמאנטיים קבועים.

באמצעות תוכנה שפותחה בפרויקט השו"ת באוניברסיטת בר-אילן, עבור מפעל אחזור השירה העברית בראשותו של פרופ' הלל ויס, בעזרתה התחלנו במפעל אחזור השירה של אצ"ג, נדגים דרכי הצטרפות והיפרדות בשירי 'רחובות הנהר' בין מושג 'הכוסף' בהתגוונותיו לבין מושג 'הניגון', ביטויי הסינונימיים (זמר, רון, תפילות), כלי נגינה המפיקים את 'הניגון' (כגון: עוגב, נבל, כינור) ותיאורי 'נופים'. פענוח לשון הצפנים של 'רחובות הנהר' יראה כיצד הכוסף משנה את משמעויותיו הריגושיות וכיצד באמצעות הצטרפותו או היפרדותו מצפנים כמו 'ניגון' ו'נופים' נעים המטענים הנלווים מחיוביים לשליליים וחוזר חלילה.